

O'LMAS RASULOV - KAMON IJROCHILIGIDA BUXORO MAKTABINING YORQIN NAMOYONDASI

Dadayev Shomurod Shokarimovich,
O'zDSMI, "Milliy qo'shiqchilik" kafedrasida o'qituvchisi.

Annotatsiya:

Ushbu maqola kamon ijrochiligida Buxoro maktabining yorqin namoyondasi O'lmas Rasulovning hayot va ijodiy faoliyatiga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: O'lmas Rasulov, Bastakor, Buxoro Shashmaqomi, Shashmaqom cholg'u bo'limi, Shashmaqom ashula bo'limi, Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari.

Аннотация:

Данная статья посвящена жизни и творчеству яркого представителя бухарской школы смычкового исполнительства Олмаса Расулова.

Ключевые слова: Олмас Расулов, Композитор, Шашмакомы Бухари, Шашмаком музыкальное отделение, Шашмаком вокальное отделение, Статусные дороги Фергана-Ташкент.

Abstract:

This article is devoted to the life and creative work of Olmas Rasulov, a bright representative of the Bukhara school of bow performance.

Key words: Olmas Rasulov, Composer, Shashmaqom of Bukhara, Shashmaqom musical department, Shashmaqom singing department, Ferghana-Tashkent status roads.

Ijod, zamoni aks ettiruvchi mezon hisoblanadi. Har bir zamonda musiqiy meros o'ziga hos zamonaviy asarlar bilan boyib kelgan. Ana shu yaratilgan asarlar shu zamoni kuylagan. Bunday musiqalarni shu zamonning moxir sozanda va xonandalari yaratganlar. Musiqiy savodi yuqori, bilimli, musiqa fani bilan bir qatorda tarix va adabiyotni chuqur egallagan ustozlarning o'z zamonasi uchun ijod etgan namunalari ham shunga yarasha o'lmas navolarga aylangan.

O'z umrini milliy musiqamiz gultoji bo'lmish maqom san'atiga bag'ishlagan insonlardan biri mohir sozanda, honanda va betakror bastakor, maqomdon ustoz O'zbekiston Xalq artisti, professor O'lmas Rasulovdir. 1951-yil 12-yanvar Surxondaryo viloyatining Denov tumanida dehqon oilasida tavallud topgan. 5 yoshida og'ir hastalikka uchrab uning ko'zlari ko'rmay qoladi. Dastlabki talimni Buxoro shahridagi 24-ko'zi o'qituvchi maktab-intrnatida olgan. Maktab

davrida g'ijjak cholg'usini ilk bor Aminjon Nasriddinovdan o'rganadi. Mumtoz musiqaga bolaligidan ko'ngil qo'yanligidan 6-7 sinfda o'qib yurgan kezlari musiqiy ijodga kirib kela boshlaydi. "Habibiy so'ziga bastalangan "Bo'stonlarim bor" ashulasi uning bastakorlikdagi ilk asari hisoblanadi".¹ 1967-yildan 1971-yilga qadar Buhoro musiqa bilim yurtida tahsil oladi. Bu dargohda maqom sanatining puxta bilimdonlari Marufjon Toshpo'latov, Qodir Subhonovlardan tahsil olgan. Bilim yurtini tamomlab shu yili Toshkent davlat konservatoriyasiga o'qishga qabul qilinadi. Konservatoriyada Obid Xolmuhammedov sinfida tahsil oladi. 1972-yili Sharq musiqasi fakulteti tashkil qilingandan keyin Ananaviy ijrochilik kafedrasiga o'tqiziladi va Faxriddin Sodiqov sinfida saboq oladi. 1976-o'qishni tamomlab pedagogik ish faoliyatini o'zi tahsil olgan Buhoro musiqa bilim yurtidan boshlaydi va 1987-yilga qadar ushbu dargohda yoshlarga maqom sirlarini o'rgatadi. O'lmas Rasulov 1977-yili Buhoro shahar marifatchilar uyida "Sayqal" maqomchilar ansamblini tuzishda faol ishtirok etgan.

1987-yil Toshkent davlat Konservatoriyasiga ishga taklif etilgan va 1995- yilga qadar faoliyat olib borgan O'lmas Rasulov bu yillar oralig'ida, O'tkir Qodirov, Salohiddin Azizboyev, Qahramon Umarov, Jaloliddin Matyoqubov, Ulug'bek Otajonov kabi yetuk sozandalarga g'ijjak sozining sirlarini, O'zbekiston xalq hofizi Soyibjon Niyozov, mohir maqom honandasi O'lmas Olloberganov, Gulzoda Xudoynazarovalarga maqom honandaligini sirlarini o'rgatgan. Konservatoriyada ishlash bilan bargalikda 1987-1994 yillar "Zarafshon" ashula va raqs ansanblida ham sozanda, bastakor sifatida ijodiy faoliyat olib borgan. So'ngra Buxoroga qaytib, 1995-2000-yillar Buhoro davlat pedagogika universitetida bir muddat o'qituvchi va kafedra mudiri lavozimlarida faoliyat olib boradi. 2002-yili Toshkent musiqa kolleji, keyinchalik umrining oxirigacha O'zbekiston davlat madaniyat va sanat institutida pedagogik va ijodiy faoliyati olib bordi. Pedagogik faoliyati davomida ko'plab yetuk sozanda va xonandalarga ustozlik qilgan O'.Rasulovning yakka ijrochilarga, sozandalar va xonandalar ansambliga dars berish metodikasi o'ziga xos edi. Ayniqsa xonandalarni tarbiyalashda ovozni yo'lga qo'yish va to'g'ri nafas olish mashqlaridan tashqari har bir talabaga malum kitoblar o'qish va g'azal yod olish kabi topshiriqlarni asar o'rganish mobaynida muntazam berib borganliklarini shogirdlari bilan suhbatlashish davomida ko'p eshitganmiz.

O'lmas Rasulov nafaqat Buxoro Shashmaqomini mukammal bilgan, Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari va bundan tashqari Xorazm maqomlarini ham puxta bilgan maqomdon ustoz edi. O'zidan oldin ijod qilgan barcha bastakorlar ijodini hamda yetuk ustoz hofizlar va sozandalarni ijro yo'llari va maktablarini chuqur tahlil qila olgan, o'zbek musiqasi tarixi va nazariyasini o'zlashtirgan, musiqiy, dunyoviy, diniy bilimlari juda ham keng qamrovli edi. Bir so'z bilan aytganda ko'p kitob mutolaa qilar edi. O'lmas Rasulovni o'ziga hos jihatlaridan biri

¹ Begmatov S. "Bastakorlar ijodi" Toshkent 2017-yil. 126-b.

aruzni puxta bilganligi va g'azallarni tahlil qila olishi mumtoz she'riyatda keladigan forsiy va arabiy so'zlarni sharxlay olganligidir.

G'ijjak cholg'usida o'ziga xos ijro yo'li va maktabini yarata olgan zabardast sozandalardan biri hisoblangan O'lmas Rasulov kamon ijrochiligida Buxoro ijro maktabining yorqin namoyondasi sifatida ko'riladi. Hofizlik yani xonandalikda ham mayin, shirali hasta ovozga ega bo'lgan va ijro mobaynida so'zlarni dona-dona, nolalar (milizm)larni yirik-yirik ishlatishi bilan boshqa ijrochilardan ajralib turgan. O'.Rasulovning ovozigga maqomshunos olim san'atshunoslik fanlari doktori O.Matyoqubov o'zining kitobida shunday ta'rif beradi: "O'lmas Rasulov ko'lami uncha keng bo'lmasa ham, o'ziga xos xasta va yoqimli ovoza ega, u nafaqat benazir cholg'uchi, balki shirin nafas hofiz ham. Ashulachi sifatida juda keng dasturi bor".² "O'.Rasulov O'zbekiston Teleradiokompaniyasi musiqiy yozuvlar "Oltin xazina" siga elikka yaqin kuy va qo'shiqlar yozdirdi. Uning ijrosida "Eshvoy", "Guluzorim", "Buxoro To'lqini", "Ajam Taronalari", "Muhammasi Buzruk", "Sarahbori Iroq", "Tortadur"³ kabi kabi asarlar betakror ijro qilingan. O'ziga hos ijro yo'li va maktabiga ega ekanligini aynan Buxoroda musiqiy bilim va tarbiya olganligi va ko'plab zabardast ustozlardan talim olganligidan deb bilamiz.

Bir qator zabardast maqom bilimdonlaridan saboq olgan va yoshlarga shu asnoda nafaqat g'ijjak cholg'usi va cholg'u ansambli, maqom xonandaligidan ham saboq bergan, maqom bilimdoni hisoblangan O'lmas Rasulov bastakorlik faoliyatida o'z davrida maqomga murojaat qilgan sanoqli bastakorlardan biri hisoblanadi. G'ijjak, manzum cholg'ulari uchun kuylar, kino va videofilmlar uchun kuy va ashulalar shuningdek maqom yo'llarida ham bir qator asarlar ijod qilgan. "Bobur", "Layli va Majnun", "Kecha va Kunduz", "Imom al -Buhoriy" videofilmlariga musiqa bastalagan. Aynan videofilmlarga bastalagan musiqalari orqali bastakor xalq orasida nom qozongan. Uning g'ijjak va manzur cholg'ulari uchun bastalagan asarlari ham o'quv yurtlarida o'rgatilmoqda va bugungi kungacha Respublika mitqiyosida o'tqazilayotgan ko'rik-tanlovlarda mohir kamonchilarning ijro repertuaridan joy olib kelmoqda. Shulardan "Tahayyul", "Hayol", "Karashma", "Seni eslab", "Dil mavji", "Visol", "Tasavvur", "Hijron", kabi cholg'u kuylaridir.

"O'lmas Rasulov g'ijjak, manzur sozlariga kuylar yaratish bilan birgalikda ansanbl jo'rlik qiladigan hamda ansanblga mo'ljallab ham asarlar bastalagan. Ulardan 1989-yilda to'qilgan g'ijjak va ansanbl jo'rlikida "Diydor", 1996-yil ansanbl uchun "Dil tasnifi", 2003-yili g'ijjak va ansanbl jo'rlikida "Kamon ufari", 2004-yilda g'ijjak va ansanbl jo'rlikida "Oypalak" kuylarini alohida ta'kidlab o'tishimiz mumkin."⁴

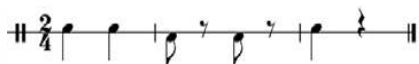
Bastakorning har bir yaratgan kuyi o'ziga hosligi bu mumtozona ahamiyat kasb etishi va kuy mavzusi bir biriga o'xshamasligidadir. Ayniqsa "Noz" deb atalgan kuyini ijro qilish uchun

² Matyoqubov O. "Maqomot" Toshkent 2004 yil. 301-b

³ Qodirov N. G'ijjak ijrochiligi maktabi Toshkent 2011 yil. 127-b.

⁴ Qodirova D. "Sozanda va bastakor O'lmas Rasulov". diplom ishi. Toshkent 2004. 47-b.

sozandadan ijro mahorati, nola (milizm)larni aniq chalish va bir oz texnika ham talab qilinadi. O‘.Rasulovning Boshqa bastakorlardan farqli tomoni maqom cholg‘u yo‘li qonuniyatlariga mos keladigan asarlar ijod etganligidir. Bu asarlar “Dil tasnifi” va “Muhammasi Nabiyulloh” deb nomlangan kuylardir. Avvalo o‘z nomi bilan Shashmaqomning cholg‘u yo‘li hisoblangan Mushkulot bo‘limi bosh kuy mavzusi tasnif so‘zi berilgan. Bu kuyga maqomshunos olim sanatshunoslik fanlari nomzodi S.Begmatov o‘zining “Bastakorlar ijodi” kitobida shunday tarif bergan: “Asarning metro-ritmik asosida 2/4 o‘lchovi bo‘lsada, tasnif usulining qoidasiga mos holda uch taktli kuy hajmiga asoslangandir.

Asarning shakli maqomlar cholg‘u qismi kabi xona, bozgo‘y tamoyiliga asoslangan va Re frigiya tonalligida yozilgan”.⁵ Bu asar 1996-yil bastalangan. 1999-yil ilk bora “V Respublika maqom ijrochilari ” tanlovida Buxoro sanat bilim yurti o‘quvchilaridan tarkib topgan sozandalar ansanbli tomonidan ijro qilingan va II o‘ringa loyiq ko‘rilgan.

Muhammasi Nabiyulloh kuyi haqida bastakorning o‘zi O‘zbekiston teleradiokompaniyasi “Madiyat va marifat” telekanalida “Kundaliklar” ko‘rsatuvida bergan intervyusida Oisha r.a haqidagi risolani o‘qib, shundan tasirlanib yozganligini aytadi. Muhammasi Nabiyulloh ham xona, bozgo‘y tuzilmasida va Muhammas usulida 2/4 16 taktli o‘lchovda ijod qilingan bo‘lib, 2016-yil Eronning poytaxti Tehron shahrida bo‘lib o‘tgan “Muhammad” (s.a.v) 2-xalqaro musiqa festivalida ilk bor bastakorning o‘zi tomonidan ijro qilingan. Hali hech bir bastakorning ijodida aynan Shashmaqom cholg‘u yo‘llari qonuniyatlar asosida bastalangan biron bir kuyni uchratmaganmiz. Bu jihat ham bastakorning ustaligi va maqom sanati bo‘lgan mehr-muhabbati va o‘z kasbiga bo‘lgan fidoiyligidan darak beradi.

Mumtoz shariyatni yani aruzni bilganligi, maqom bilimdoni bo‘lib uning qonuniyatlari va tuzilmasini chuqur o‘rganganligi uchun O‘.Rasulov ijodi davomida Jaloliddin Rumi, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Boborahim Mashrab, Bobur kabi mumtoz shoirlar g‘azallariga ko‘p murojaat qilgan. Asarlarning mavzusi keng ko‘lamli ishq-muhabbat, pand-nasihat, bahoriy kayfiyat hisoblanadi. “Ijodi davomida yuzdan ortiq qo‘shiq va ashulalar yaratgan. Shular orasida Alisher Navoiy g‘azaliga: “Vaslidin darmoni yo‘q”, “Kerak erdi”, “Muvofiq kiydilar”, “Ko‘ngil”, “Yaxshi qol”, “Nazzora qilma”, “Ul otashin lal”, Bobur g‘azallariga: “G‘unchadek ko‘nglim”, “Ko‘rgaymen”, Mashrab sheriga: “Dilbari hush adoymen”, “Sig‘madim”, Cho‘lpon so‘ziga “Muhabbatning saroyi”, “Kimlar” kabi ashulalardir”.⁶

O‘lmas Rasulov nafaqat mumtoz shoirlar balki o‘tgan asrda yashab ijod qilgan shoirlar sherlariga kuy bastalagan. Bular “Parvona”, “Qo‘limda paymona” (Mahzuna), “Taronayi sho‘x”(M.G‘afforova) kabi ashulalardir. Bastakor o‘ziga zamondosh bo‘lgan shoirlarning

⁵ Begmatov S. “Bastakorlar ijodi” Toshkent 2017 yil. 128-b.

⁶ Begmatov S. “Bastakorlar ijodi” Toshkent 201- yil. 130-b.

ijodiga yuzlangan. “Majnuntol” (T.Hamid), “Kulgumizdan yangrasin olam” (E.Vohidov), “Tingla bulbul” (Zulfiya), “Dunyo ketar surinib” (H.Hudoyberdieva), “Yorim” (Shukur Qurbon), “Sevgilim” (J.Jabborov, S.Zohidova), “Kel”, “Gulim majnuntol”, “Shirur keltirdim”, “Rayhon etib kel”, (T.Ahmad), “Ey go‘zal”, “Baxtimiz Taronasi”, “Buxoroni sog‘indim”, “Buxoriy bitta” (S.Salim Buxoriy)⁷ kabi she‘rlarga musiqa bastalab xalqimizga manzur qilgan. Bastakorning “Sig‘madim” ashulasi Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llariga tayangan xolda ijod qilingan. Unda Navo namudining ohanglari qo‘llanilgan. Asarni maqomshunos S.Begmatov tahlil qilib boshlanish ohanglarini Bayoti Sheroziy turkumining IV taronasiga yaqinligini etirof qilgan.⁸

O‘.Rasulov umrining oxirgi yillarida ham ijoddan to‘xtamadi. G‘ijjak cholg‘usi uchun “G‘uluv”, “Mohim mening” kabi go‘zal kuylar, Buhoro To‘lqiniga Mo‘g‘ulcha (Mo‘g‘ulchaiy To‘lqin), Buxoro Irog‘iga Qashqarcha (Qashqarchaiy Buxoro Irog‘i) kabi Shashmaqom ashula yo‘llariga hos asarlar ijod qildi. Bu ikki ashula o‘z nomiga xos biri Mo‘g‘ulcha usulida, biri Qashqarcha usulida bo‘lib ashula yo‘lida uchraydigan namud va avjlardan ham samarali foydalanilgan. Mo‘g‘o‘lchai To‘lqin Mo‘g‘ulcha usulida 5/4 o‘lchovida Navoiyning “Aylangiz” radifli g‘azaliga bastalangan. Asar to‘liq maqom ashula bo‘limining ikkinchi guruh sho‘balari tarkibiga kiruvchi Mo‘g‘ulchaning tarkibiy tuzilishi (daromad, miyonxat, dunasr, namudlar avj va furovard) qonuniyatlari asosida bastalangan. Muhayyari chorgoh namudi rivojlantirilib foydalanilgan. Bastakor bu asari bilan 2020-yili Bastakorlar orasida o‘tqazilgan “Maqom yo‘llarida yaratilgan eng yaxshi asar” respublika ko‘rik-tanlovida ishtirok etgan va faxrli III-o‘rinni egallagan. Bastakorlar uyushmasida bo‘lib o‘tgan tanlovda Mo‘g‘ulchai To‘lqin asarini O‘zbekiston Xalq hofizi Soyibjon Niyozov ijro qilgan. Qashqarchai Buxoro Irog‘i Qashqarcha usulida 4/4 o‘lchovida Mashrab g‘azaliga bastalangan. G‘azalning mazmuni nasihatomb bo‘lib, kuy mavzuida avji zebo pari va furovarddan oldin ushshoq namudinig kichik ko‘rinishi kelishi bilan boshqa asarlardan farq qiladi. Buhoro Irog‘ining shaxobchalarida qashqarcha bo‘lmaganligi va turkumni to‘ldirish uchun bastakor tomonidan bastalangan va Toshkent viloyati namunali maqom ansanbliga Buxoro Irog‘i turkumini o‘rgatish davomida Qashqarchai Buxoro Irog‘ini Soyibjon Niyozovga o‘rgatgan va O‘zbekiston teleradikompaniyasi ovoz yozish studiyasida ijro qildirgan. Bastakor ijodi davomida ma‘lum g‘azal yoki kuy ohanglaridan ilhomlangan. Bu haqda uning o‘zi shunday deydi: “Ajodlarimizning g‘azallaridagi har bir so‘z zamirida katta mano yotadi. Men go‘zal o‘xshatishlarga, istioralarga o‘ralgan ishq-muhabbat haqidagi she‘rlarga kuy yozishni yaxshi ko‘raman. Lekin ijod shunday narsaki, hamma she‘rlarga ham kuy bastalab bo‘lmaydi. Buning uchun ruhan yaqinlik kerak”⁹.

⁷ Begmatov S. “Bastakorlar ijodi” Toshkent 2017-yil. 130-b.

⁸ Begmatov S. “Bastakorlar ijodi” Toshkent 2017- yil. 131-b.

⁹ Ohang bilan omuxta umr. O‘.Rasulov bilan S.Jumayev suhbat. Guliston jurnali. 1994-yil. 5-son. 52-b.

O‘. Rasulov 2018-yil Prezidentimizning qarorlariga asosan tashkil qilingan ansanblardan biri O‘zbekiston Xalq hofizi Soyibjon Niyozov badiiy rahbarlik qilgan Toshkent viloyati namunali “Maqom” ansambli tashkil topgan kundan boshlab yosh maqomchilarga ustozlik qildi. Ansambl ijro dasturlarni deyarli o‘zi tuzdi va xonanda, sozandalarga ijro talqinlarini o‘rgatib O‘zbekiston teleradikompaniyasi ovoz yozish studiyalarida yozdirdi. Bir qator telvideniya-dagi “Javohir”, “Zebo pari” kabi musiqiy ko‘rsatuvlarda o‘zi bosh bo‘lib ansambl bilan birgalikda qatnashdi. Ansamblga Sarahbori Navo va uning taronalari, Nasrulloiy va taronalari, Buhoro Irog‘i va shaxobchalari kabi turkumli asarlarni o‘rgatdi.

Maqom bilimdoni, hasos bastakor, jonkuyar ustoz O‘lmas Rasulov 2020-yili 70 yoshida vafot etdi. Umri davomida o‘zbek milliy musiqasi gultoji hisoblangan maqom sanatini o‘rganish va o‘rgatish va u asosida ijod qilishdan charchamadi. Yetuk ijrochilarga ustozlik qildi. Mohirona soz va ovozdagi ijrolari va ijod qilgan asarlari bilan o‘zbek musiqasi tarixida o‘chmas iz qoldirdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Begmatov S. “Bastakorlar ijodi”. T; 2017.
2. Qodirov N. “G‘ijjak ijrochiligi maktabi” T; 2011.
3. Qodirova D. “Sozanda va bastakor O‘lmas Rasulov”. Diplom ishi T; 2004.
4. G‘ofurbekov T. “O‘zbekiston musiqa madaniyati”. T; 2019.
5. G‘ofurbekov T. “Bastakorlik ijodiyoti: tarixi, tahlili, taqdiri”. T; 2019.
6. Matyoqubov O. “Maqomot”. T; 2004
7. Ohang bilan omuxta umr. O‘.Rasulov bilan S.Jumayev suhbat. Guliston jurnali. 1994 yil. 5-son.